

Bolalarning psixofizik rivojlanishining buzilishlari differensial tashxislash muammolari maydoni. Boshlang'ich sinf yoshidagi rivojlanishda nuqsoni bo'lgan bolalarning psixologik va pedagogik o'rganish xususiyatlari

Ortiqova Munira Maxmadust qizi

muniraortiqova81@gmail.com

Usmonova Sevinch O'ktamovna

sevinchusmonova748@gmail.com

Abdulla Qodiriy nomidagi Jizzax Davlat Pedagogika Universiteti Pedagogika va Psixologiya
fakulteti, Maxsus pedagogika:logopediya
yo'nalishi talabalari

Anatatsiya: Mazkur maqolada boshlang'ich sinf yoshidagi rivojlanishda nuqsoni bo'lgan bolalarning psixofizik rivojlanishidagi buzilishlar va ularni differensial tashxislash muammolari o'rganilgan. Tadqiqotda bu jarayonda pedagogik va psixologik yondashuvlarning ahamiyati ko'rsatib berilgan. Shuningdek, bunday bolalar bilan ishlashda zamonaviy diagnostika va pedagogik texnologiyalardan foydalanish yo'nalishlari tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: psixofizik rivojlanish, differensial tashxislash, boshlang'ich sinf yoshidagi bolalar, rivojlanish buzilishlari, psixologik yondashuv, pedagogik texnologiyalar, zamonaviy diagnostika.

Kirish

Boshlang'ich sinf yoshidagi bolalarning rivojlanishi ta'lim jarayonida muhim ahamiyatga ega bo'lib, bu yoshdagi rivojlanish buzilishlarini aniqlash va ularni to'g'ri tashxislash muhim masalalardan biridir. Psixofizik rivojlanishdagi buzilishlar nafaqat bolalarning o'quv faoliyatiga, balki ularning ijtimoiy hayotiga ham jiddiy ta'sir ko'rsatadi. Mazkur maqolada ushbu muammolarni hal qilish yo'llari ko'rib chiqiladi. Bolalarning psixofizik rivojlanishi — inson hayotining eng muhim davrlaridan biridir. Rivojlanish jarayoni faqat biologik o'sishdan iborat bo'lib qolmay, balki psixologik va ijtimoiy omillar bilan chambarchas bog'liqdir. Psixofizik rivojlanish bolaning aqliy, jismoniy, hissiy va ijtimoiy rivojlanishining o'zaro bog'langan jarayoni bo'lib, uning asosiy bosqichlari bolaning o'ziga xos xususiyatlarini shakllantiradi. Bu jarayonlar har bir bolada o'ziga xos tarzda rivojlanib boradi, lekin ba'zi hollarda rivojlanishning ayrim qismlari buziladi va bu bolaning umumiy rivojlanishiga ta'sir qiladi. Bolalarning psixofizik rivojlanishidagi buzilishlar, ko'plab sabablarga ko'ra yuzaga kelishi mumkin. Ularning ko'plari biologik va atrof-muhit omillari

bilan bog'liq. Ayniqsa, genetik omillar, neyrobiologik xususiyatlar, atrof-muhitning salbiy ta'siri, ba'zi kasalliklar yoki travmalar rivojlanish buzilishlariga olib kelishi mumkin. Ushbu buzilishlar bolaning kognitiv rivojlanishiga, til o'rganishiga, emotsional holatiga va jamiyat bilan aloqalariga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Psixologik va pedagogik nuqtai nazardan bu buzilishlar nafaqat bolaning o'ziga, balki uning atrofidagi odamlar — o'qituvchilar, ota-onalar va boshqa tarbiyachilar uchun ham qiyinchiliklar tug'diradi.

Masalan, **WISC-IV (Wechsler Intelligence Scale for Children)** testini ko'p yillik tajribaga ega psixologlar tomonidan bolalarning intellektual qobiliyatlarini o'lchashda keng qo'llaniladi. Ushbu testni 2005 yilda AQShda **David Wechsler** ishlab chiqdi. U bolaning mantiqiy fikrlash, muammolarni hal qilish va til qobiliyatini baholashda yordam beradi. Shu bilan birga, bolalarning rivojlanish buzilishlarini tashxislashda **Vineland Adaptive Behavior Scales testi**, bolaning o'zini tutishi va ijtimoiy moslashuvchanligini baholash uchun ishlatiladi. Ushbu testda bolaning kundalik faoliyatdagi qobiliyatlari, mustaqil ravishda yashashga bo'lgan tayyorligi va boshqalar bilan munosabatlarini aniqlash uchun maxsus ko'rsatkichlar mavjud. Shuningdek, rivojlanish buzilishlarining davolash metodlari, asosan, bolaning xususiyatlariga moslashtirilgan bo'lishi kerak. Aqliy rivojlanish buzilishlari bo'lgan bolalar uchun maxsus treninglar va o'qitish metodlari ishlab chiqilgan

Asosiy qism

Rivojlanish buzilishlari bo'lgan bolalarni aniqlashda zamonaviy diagnostik usullar muhim ahamiyatga ega. Bugungi kunda, psixologik va psixofizik rivojlanish buzilishlarini aniqlashda nevroimaging, genetik testlar, va psixologik testlar kabi ilg'or texnologiyalar qo'llaniladi. Bu usullar yordamida, rivojlanish buzilishlarining sabablarini aniqroq aniqlash va bolaning ehtiyojlariga moslashtirilgan davolash rejasini ishlab chiqish mumkin.

Magnetic Resonance Imaging (MRI) yordamida bolalarning miyaning turli qismlarining faoliyatini va rivojlanishini kuzatish mumkin. Bu usul, asosan, neyropsixologik rivojlanish buzilishlari, masalan, autizm spektri buzilishi (ASD) yoki diqqatni jamlash va giperaktivlik buzilishi (ADHD) bo'lgan bolalarda qo'llaniladi. MRI yordamida miyadagi strukturaviy o'zgarishlar va neyrolojik nuqsonlarni aniqlash mumkin.

Bundan tashqari, genetik testlar yordamida bolalarda rivojlanish buzilishlarini keltirib chiqarishi mumkin bo'lgan genetik omillar aniqlanishi mumkin. Bu testlar orqali bolaning rivojlanishidagi buzilishlar va ularning kelib chiqish sabablarini chuqurroq tahlil qilish imkoniyatiga ega bo'lamiz. Masalan, Down sindromi, Fragile X sindromi, yoki Turner sindromi kabi genetik kasalliklar bolaning rivojlanishiga ta'sir ko'rsatadi. Davolashda Interdistsipliner Yondashuv

Rivojlanish buzilishlari bo'lgan bolalar uchun davolashda interdistsipliner yondashuv muhim ahamiyatga ega. Bu yondashuv, turli mutaxassislarining birgalikda ishlashini ta'minlaydi, masalan, psixologlar, nevrologlar, pediatrlar, logopedlar, va pedagoglar. Har bir mutaxassis bolaning individual ehtiyojlarini hisobga olib, o'z bilimlari va tajribalari asosida moslashtirilgan davolash rejalarini ishlab chiqadi.

. R. Colletti va uning hamkasblarining (2005) tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, interdistsipliner yondashuv yordamida rivojlanish buzilishlari bo'lgan bolalar ko'proq muvaffaqiyatga erishadilar. Chunki turli mutaxassislar birgalikda ishlash orqali bolaning rivojlanishida bo'layotgan o'zgarishlarni yaxshiroq kuzatishlari va samarali yordam ko'rsatishlari mumkin. Interdistsipliner yondashuvda, masalan, nevrolog yordamida bolaga miya faoliyatini yaxshilash bo'yicha tavsiyalar beriladi, psixolog bola bilan individual ravishda ishlaydi, logoped esa uning nutqini va til ko'nikmalarini rivojlantiradi. Empatiya bolaning boshqa odamlarning his-tuyg'ularini tushunish

va ularga nisbatan to'g'ri munosabatda bo'lish qobiliyatidir. Empatiya bolalar uchun juda muhim, chunki u ijtimoiy muloqotda muvaffaqiyatli bo'lishlari va boshqalar bilan ijobiy aloqalar o'rnatishlari uchun asos bo'ladi. Emotsional barqarorlik esa bolaga stress va bezovtalikni boshqarish, qo'rquv va g'azabni nazorat qilishni o'rgatadi. John Gottmaning (1997) "Emotsional Intellektual Yondashuv" metodologiyasi, bolalarda emotsional barqarorlikni rivojlantirishda samarali yondashuv sifatida ajralib turadi.

Xulosa

Rivojlanish buzilishlari bo'lgan bolalar bilan ishlash — ko'p qirrali va kompleks yondashuvni talab qiladigan mas'uliyatli jarayondir. Mazkur maqolada rivojlanish buzilishlarini aniqlash, ularning sabablari va oqibatlarini o'rganish, shuningdek, ularni samarali davolash yo'llari haqida muhim jihatlar yoritib berildi. Bolalarning psixofizik rivojlanishidagi buzilishlar turlari, diagnostikasi, davolash usullari va ta'lim jarayonida qo'llaniladigan individual yondashuvlar bo'yicha keng ko'lamlı ma'lumotlar taqdim etildi.

Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, rivojlanish buzilishlarini samarali aniqlashda zamonaviy texnologiyalar — MRI, genetik testlar va psixologik testlar muhim ahamiyatga ega. Ushbu usullar bola rivojlanishidagi buzilishlarni aniqlashda aniqlikni oshirib, tibbiy va psixologik yondashuvni moslashtirish imkonini beradi. Shu bilan birga, olimlarning tadqiqotlari ota-onalar va pedagoglarning o'zaro hamkorligi bolaning psixologik va kognitiv rivojlanishida hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanini tasdiqladi.

Rivojlanish buzilishlariga ega bo'lgan bolalar jamiyatning bir bo'lagi sifatida har tomonlama qo'llab-quvvatlanishi, ularga teng imkoniyatlar yaratilishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Tursunov, S. (2012). Maxsus Ta'limdagi Innovatsion Yondashuvlar. Toshkent: Ma'naviyat.
2. Kamilov, F. K. (2010). Maxsus Pedagogika: Nazariya va Amaliyot. Toshkent: Ta'lim.
3. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Harvard University Press.
4. Kirk, S., & Gallagher, J. J. (1983). *Educating Exceptional Children*. Houghton Mifflin.
5. Hallahan, D. P., Kauffman, J. M., & Pullen, P. C. (2020). *Exceptional Learners: An Introduction to Special Education*. Pearson.
6. Heward, W. L. (2013). *Exceptional Children: An Introduction to Special Education*. Pearson Education.
7. World Health Organization. (2022). *Guidelines on Developmental Disorders in Children*. WHO Publications.
8. Bayley, N. M. (2000). Parental Involvement in Early Childhood Development. *Child Development Review*, 45(3), 210-220.
9. Zaslow, M. J., & Martinez-Beck, I. (2005). *Critical Issues in Early Childhood Professional Development*. Brookes Publishing.
10. Gardner, H. (1983). *Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences*. Basic Books.